

Costică Ciprian NANU

**Forme de comunicare în
antrenamentul sportiv și în
pregătirea șahistă**

EDITURA
UNIVERSITĂȚII
TRANSILVANIA
DIN BRAȘOV

2023

CUPRINS

INTRODUCERE	2
CAPITOLUL I FORME DE COMUNICARE ÎN ANTRENAMENTUL SPORTIV	3
I.1. Delimitări conceptuale	3
I.2. Caracteristici ale principalelor categorii de metode utilizate în procesul de învățare	5
I.3. Descrierea metodelor de instruire. Fundamente și posibilități de aplicare eficientă	9
I.3.1. Metode de comunicare	9
I.3.2. Metode de explorare a realității	12
I.3.3. Metode de acțiune (practice)	15
I.3.4. Instruirea asistată de calculator	16
I.3.5. Metode de tip evaluativ	17
I.4. Procesul de predare - învățare ca act de comunicare	17
I.5. Metode de comunicare specifice în antrenamentul șahist	21
I.5.1. Pregătirea șahistă competițională și precompetițională	21
I.5.2. Impactul metodelor de predare asupra proceselor psihologice implicate în șah	29
I.5.3. Beneficiile șahului în dezvoltarea psiho-socială a copiilor	41
CAPITOLUL II STUDIU DE CAZ PRIVIND METODELE ȘI FORMELE DE COMUNICARE UTILIZATE ÎN ȘAH	43
CONCLUZII	58
BIBLIOGRAFIE	59

INTRODUCERE

Șahul este din ce în ce mai des luat în calcul ca fiind una din modalitățile eficiente, simple și plăcute, preferabil de utilizat când se urmărește dezvoltarea capacităților mentale ale copiilor, capacități precum: puterea de concentrare, memoria, abilitățile analitice, creativitatea. De asemenea, șahul are o puternică latură educativă, acesta ajutând elevul să anticipeze, să analizeze, să construiască strategii și să se adapteze situației induse de joc, abilități esențiale și cu aplicabilitate mare în viața cotidiană. Deși este un joc individual, acest sport instruiște copilul în vederea adaptării într-o colectivitate, dezvoltându-i răbdarea, observația, controlul personal și, o dată cu acestea, creșterea încrederii personale, ambiției și perseverenței, precum și respectul față de sine și față de ceilalți.

Șahul de performanță este într-o continuă expansiune la nivel mondial, acest lucru observându-se atât prin numărul de jucători de performanță, cât și prin calitatea jocului prestat.

În cadrul acestui context mondial, România nu are un număr mare sau nici măcar suficient de jucători de top, acest proiect fiind un ghid extrem de restrâns pentru formarea jucătorilor de top. Formarea unui jucător de top este anevoioasă și poate dura undeva la 10-15 ani.

Prin acest sport se învață valorificarea muncii intense, a concentrării, a obiectivității și angajamentului. Șahul scoate la iveală abilitățile ce nu au fost descoperite prin mijloace de învățământ tradiționale. În plus, trebuie plecat de la ideea că șahul poate juca un rol deosebit de benefic în fiecare capitol al vieții, dar mai ales în cel în care se accentuează bazele caracterului și stilul de gândire individual, adică la vârsta școlară.

Ceea ce este foarte important este faptul că în România exista un număr semnificativ de centre de pregătire a juniorilor, dar este într-un fel curios faptul că acești juniori nu se materializează în jucători de top, aceștia ori se lăsă de șah mulțumindu-se cu modul în care șahul i-a educat, ori ajung niște jucători de șah mediocri, fără un impact prea important asupra mediului în care trăiesc.

Realitatea societății românești de astăzi ne demonstrează faptul că familiile care hotărăsc să-și îndrepte copiii către sportul minții sunt cei care fac parte din clasele sociale cu educație medie și peste medie. Putem considera că, deși numărul practicantilor șahului este pe un trend ascendent, acesta nu se ridică încă la nivelul anilor 80-90, atât datorită modificării sistemului de valori de la cel academic, la cel preponderant comercial în prezent, dar în mare măsură și subfinanțării sistemului. Astfel, obiectivele lucrării constau în acest context, identificarea

modalităților de predare care să influențeze modul de organizare a partidei în direcția gândirii strategice de ansamblu.

CAPITOLUL I FORME DE COMUNICARE ÎN ANTRENAMENTUL SPORTIV

I.1. Delimitări conceptuale

Punerea în valoare a conținuturilor educaționale, în și prin tipurile de activități dezvoltate,

pentru atingerea obiectivelor strategiei de instruire, o realizează *metodele*. Derivat etimologic din cuvântul grecesc "methodos"(odos = drum, cale; metha = spre, către), **conceptul "metodă de învățământ"** își păstrează și în prezent semnificația de "drum spre", "cale de urmat în vederea atingerii unui scop determinat în prealabil, drum de căutare și descoperire a adevărului".

"În sens praxiologic, metoda are înțelesul unui mod eficient de acțiune, și prin extensiune, al unei modalități practice de lucru a profesorului cu elevii, al unei tehnici de realizare a acțiunii de predare și învățare." (Cerghit, I., Vlăsceanu, L., 1988, p.179)

Din punctul de vedere al cuplului educațional (profesor - elev), "Metoda este un ansamblu de operații mintale și practice, grație cărora elevul (subiectul cunoscător) dezvăluie sau i se dezvăluie esența evenimentelor, proceselor, fenomenelor, cu ajutorul profesorului sau în mod independent". (Ionescu, M., Radu, I., 1995, p.142)

Enciclopediile românești definesc metoda, între altele, ca *"totalitate a procedeeleor practice prin care se predă o știință"*. (cf. „Dicționar de neologisme”, 1966) La rândul lui, „Dicționarul românesc de pedagogie” din 1979 o definește și prin sintagma *mod de lucru*. „Dicționarul explicativ al limbii române” (1975), atribuie termenului următoarele înțelesuri:

- procedeu sau ansamblu de procedee folosite pentru realizarea unui scop (metodologic);
- manieră de a proceda;
- manual care cuprinde reguli și principii normative pentru învățarea sau practicarea unei discipline (sportive), arte, etc.

Din punctul de vedere al finalităților urmărite, metodele sunt definite drept modalități practice de acțiune, sub impactul cărora, cu implicarea profesorului sau în mod independent, elevii

acumulează cunoștințe, își formează priceperi și deprinderi, capacități și aptitudini, își definesc personalitatea autonomă și creativă.

Majoritatea specialiștilor văd în metode modalități de acțiune, instrumente de lucru care asigură o practică raționalizată ce servește la transformarea și ameliorarea naturii umane. În această viziune, metodele de instruire privesc atât felul de comunicare și de asimilare a cunoștințelor, cât și potențarea unor calități intelectuale și morale, vizând primordial controlul dobândirii cunoștințelor și al creării abilităților. Sintetizând aceste funcții mari ale metodelor, M.Ionescu și V.Chiș consideră că "Ele (metodele) servesc atât unor scopuri de cunoaștere (stăpânirea normelor și metodelor de gândire), cât și unora de instruire (asimilarea unor cunoștințe, priceperi, deprinderi și operații de lucru) și formative (de formare și perfecționare a trăsăturilor de personalitate)." În esență, este vorba de funcțiile metodelor:

- a) cognitivă;
- b) formativ-educativă;
- c) instrumentală;
- d) normativă.

În acest sens, specialiștii în domeniu (Cerghit, I., Neacșu, I., 1982, p.13) acreditează teza conform căreia "metoda deține mai multe funcții" specifice și anume:

- **funcția cognitivă.** Pentru elevi, metoda înseamnă o modalitate de acces spre dobândirea adevărurilor și de învățare a diverselor moduri de acțiune și comportamente umane;
- **funcția formativ-educativă.** Prin utilizare, metoda presupune exersarea și elaborarea diverselor capacități fizice și psihice ale subiecților, conturarea unor noi structuri cognitive, capacități intelectuale, aptitudini, sentimente, conduite etc. Această poartă de acces către cunoaștere, constituie deci și un proces continuu cu valențe educative;
- **funcția motivațională.** Această funcție este cuprinsă în cea formativ-educativă, dar o vom analiza și în mod distinct datorită contribuției deosebite pentru învățare. În măsura în care metoda, prin valențele ei, reușește să stârnească interesul și curiozitatea intelectuală, să amplifice sentimentele afectiv-pozitive generate de învățare, ea devine și suportul motivațional ce devine catalizatorul acțiunilor viitoare, cel ce tonifică și îmbunătățește capacitatea efortului de studiu;
- **funcția instrumental-operațională.** Metoda capătă valoare de "unealtă de lucru", instrument, modalitate de execuție în procesul didactic, devenind astfel, mijloc de îndeplinire al obiectivelor;

- **funcția normativă.** Metoda, dirijând activitatea de predare concomitent cu cea de învățare, le delimitează pe acestea în limitele unor prescripții, reguli, norme de urmat și utile optimizării.

Raportându-ne la funcțiile enumerate și utilizând criteriul - natura lor - le putem grupa în : a) funcții de conținut (cea cognitivă, formativ-educativă și motivațională)
b) funcții de organizare, de formă (cea instrumentală și cea normativă).”

Din multitudinea clasificărilor făcute metodelor de diverși autori (Cerghit, I., 1980, Cucuș, C., 1994,etc.), prezentăm câteva, pe care le considerăm semnificative:

- **după criteriul istoric:** metode vechi (tradiționale sau clasice); metode de dată mai recentă (moderne);

- **după sfera de aplicabilitate:** metode generale; metode speciale;

- **după gradul de angajare (participare) a elevilor la lecție:** metode active; metode pasive;

- **după modul de administrare a experienței ce urmează a fi însușită:** metode algoritmice; metode euristice;

- **după funcția didactică fundamentală îndeplinită:** metode de transmitere-asimilare de noi cunoștințe; metode de fixare și consolidare; metode de formare a priceperilor și deprinderilor; metode de verificare și apreciere a rezultatelor școlare

- **după izvorul cunoașterii sau sursa principală generatoare a învățării școlare:** metode de transmitere și însușire a valorilor culturii (sursa - experiența social - istorică a omenirii teaurizată în cultură); metode de explorare organizată a realității (sursa - experiența individuală dedusă din explorarea realității); metode bazate pe acțiune practică (sursa - experiența acțiune-practică); instruirea programată (sursa - în proporții diferite, cele trei surse menționate mai înainte).

I.2. Caracteristici ale principalelor categorii de metode utilizate în procesul de învățare

A. Metode de comunicare (transmitere și promovare a valorilor culturii).

Această grupă, deși foarte eterogenă ca întreg, se poate caracteriza prin:

➤ *izvorul (sursa) cunoașterii:* experiența social-istorică a omenirii, adică moștenirea culturală elaborată și teaurizată în cultură, fixată și exprimată predominant cu ajutorul limbajului;

- *forma de comunicare*: limbajul în diferitele sale variante: oral, scris, oral-vizual, intern;
- *produsul*: cultura personală ce devine "alfabetul" de a putea gândi cu propria minte;
- *subgrupele de metode conținute*: prin varietatea lor și prin avantajele și dezavantajele specifice, intră într-un raport de complementaritate, asigurând un relativ echilibru funcțional acestei categorii de metode, chiar dacă el rămâne doar în plenul comunicării.

Pentru a avea o imagine mai reprezentativă asupra acestei categorii de metode, se impune analiza principalelor sale subgrupe:

A.1. Metode de comunicare orală (bazate pe limbajul oral)

Dobândirea cunoașterii exclusiv prin contact direct și prin efort propriu este imposibilă atât datorită diversității formelor, cât și locurilor unde s-a obiectivat și păstrat cultura materială și spirituală a generațiilor precedente și, la fel, datorită specificului constructive (psihologic) și a timpului limitat pe care îl are la dispoziție ființa umană pentru această cunoaștere. Se poate spune,

deci, că folosirea limbajului oferă o cale mult mai scurtă, mai rapidă și mai economicoasă în raport cu alte metode. Mai mult, a existat și va exista totdeauna un corp de cunoștințe, adevăruri, care nu pot fi supuse unei verificări directe din partea celor care învață, cum sunt faptele istorice, tezele filosofice, doctrinele economice, concepțiile religioase, creațiile literar-artistice, creațiile tehnice etc., și care impun recurgerea la metodele verbale pentru cunoașterea lor. Nu în ultimul rând, metodele verbale sunt impuse de nevoia comunicării interumane în procesul instructiv-educativ.

În ceea ce privește clasificarea metodelor de comunicare orală, acestea se compun din *metodele expositive și metodele interogative*.

A.1.1. Metodele expositive (afirmative): povestirea, descrierea, explicația, prelegerea, instructajul, conferința etc. pot fi caracterizate prin evidențierea avantajelor și dezavantajelor lor, (I.Cerghit, 1988, p.186):

Avantaje:

- ✓ reprezintă modalități de transmitere ordonată, sistematică și continuă a unui sistem de cunoștințe;

- ✓ constituie modalități simple și funcționale, concrete și rapide, economice și extrem de eficiente de predare (în timp scurt, se poate comunica și recepta un volum mare de informații);

- ✓ în expunerea profesorului elevii pot regăsi o modalitate eficientă de gândire științifică și de vorbire, un mod competent de abordare rațională a unei realități, de tratare a unei teme complexe, de rezolvare a unei situații problemă;

✓ caracterizate prin mare flexibilitate, metodele expositive conferă profesorului spontaneitate și putere de adaptare la specificul temei, la nivelul intelectual al elevilor, la disponibilitățile de condiții didactico-materiale și de timp etc.

Dezavantaje:

✓ prezintă cunoștințe “de-a gata” elaborate, impuse cu titlu de obligativitate, ascultătorii fiind puși în fața faptului să considere cele afirmate ca adevăruri de la sine înțelese, aceștia muțumindu-se doar să le înțeleagă, să le memoreze și să le reproducă la nevoie, fără să-și exerseze aproape deloc gândirea și spiritul critic;

✓ se perpetuează riscul de a genera pasivism la elevi, pasivism ce se asociază predispoziției spre promovarea superficialității și formalismului în învățare, al însușirii unor "lanțuri verbale" în locul unor "lanțuri conceptuale", a unor cuvinte fără acoperire reală;

✓ fluxul unidirecțional de comunicare, cu slabe posibilități de interacțiune profesor-elev, de diferențiere și de individualizare a predării și de asigurare a feedback-ului în timp optim;

- ✓ cunoștințele expuse oral se pot reține parțial și există riscul de se uita ușor;
- ✓ notițele luate de elevi sunt fragmentare și uneori inexacte;
- ✓ induc scăderea rapidă a atenției.

A.1.2. Metode interogative (conversative): *conversația, problematizarea, discuția colectivă, învățarea prin redescoperire, metodele specifice creativității* etc. Acest grup de metode compensează în parte limitele metodelor expositive, prin faptul că ele activează auditoriul transformându-l dintr-un receptor într-un partener de dialog în vederea redescoperirii adevărurilor. Dacă în cazul metodelor expositive se solicitau și se dezvoltau mai mult memoria și gândirea convergentă, în cazul acestora, centrul de greutate se deplasează pe gândirea interogativă, pe asociațiile de idei, pe imaginația creativă etc., deci, pe obiective formative.

Această metodă poate fi utilizată la începutul sau la sfârșitul lecției de educație fizică sau de antrenament, întrucât, deși sunt mari consumatoare de timp, ele au marele avantaj că dezvoltă intelectul prin solicitare și exersare, flexibilizează mintea, motivează intrinsec învățarea, asigură un feedback rapid și eficient etc.

A.2. Metodele de comunicare scrisă uzează de limbajul scris și au avantajul că îl obișnuiesc pe elev cu studiul/munca independentă, pregătindu-l treptat motivațional pentru munca de autoinstruire și autoformare. Este adevărat că transformarea simplei citiri a unui text în studiu individual nu este o problemă doar de intenție, ci una de competență, care însă poate și trebuie să fie formată treptat tot sub îndrumarea profesorului.

A.3. Metodele de comunicare oral-vizuală uzează de limbajul oral-vizual, formă ce face în prezent o serioasă concurență comunicării scrise. Aceste metode au avantajul că implică în același timp mai mulți analizatori, ceea ce sporește performanțele de memorare a informațiilor, fac mai interesante ideile teoretice prin transfigurarea lor în imagini, integrează informația în planuri actuale, reduc timpul de instruire grație performanțelor constructiv-funcționale ale mijloacelor tehnice utilizate (îndeosebi mass-media).

Deși subgrupele metodelor de comunicare sunt în relații de complementaritate și, sub aspectul avantajelor și dezavantajelor se compensează reciproc, realizând un relativ echilibru informativ-formativ, acesta rămâne valabil doar în perimetrul transmiterii și asimilării experienței altora prin valorile culturii. Formarea completă a omului presupune obligatoriu și experiența proprie de cunoaștere și acțiune, ceea ce a impus și studierea altor categorii de metode.

B. Metodele de explorare a realității sunt cele care favorizează însușirea unei experiențe deduse din contactul nemijlocit sau mijlocit cu lumea obiectelor și fenomenelor reale, experiență obținută prin efortul personal de investigație, descifrare și interpretare a realității, sub îndrumarea profesorului. Așadar, aceste metode sunt structurate pe observații, pe căutări, pe experimentări, pe încercări, pe cercetări, pe redescoperiri.

C. Metode de acțiune (practice) Cunoașterea realității prin cultură sau prin explorarea directă nu trebuie transformată într-un scop în sine. Ea trebuie să stea la baza acțiunii umane, a integrării active a omului. Dacă "a ști" înseamnă a face, a acționa, a realiza, "a învăța să știi" implică în mod firesc "a învăța să acționezi" (Cerghit, I., Vlăsceanu, L., 1988, p.196). Așadar, educația trebuie să cultive în educat potențialul acțional-practic, să-l facă valoros și eficient și prin ceea ce poate să producă efectiv.

D. Instruirea programată – Instruirea asistată de calculator

Se știe că în modelul clasic de instruire, profesorul nu are posibilitatea să constate operativ (în timp optim) dacă fiecare dificultate întâlnită de elevi în lecție a fost sau nu depășită. El nu are informații operative și de aceea nu poate interveni prompt și optim pentru înlăturarea posibilelor neînțelegeri parțiale sau totale ale unor elevi. Ca atare, neînțelegerile se cumulează,

devin bariere în înțelegerea cunoștințelor viitoare, creându-se, astfel, condiții pentru blocări în învățare, rămâneri în urmă, diminuări și chiar "stingeri" ale intereselor de cunoaștere.

Ca o reacție la limitele modelului clasic de instruire ce nu satisface corespunzător principiile psihopedagogice ale învățării, s-a impus instruirea programată. Această metodă și în același timp tehnică modernă reprezintă o consecință și o aplicație a ciberneticii în procesul de învățământ. Este adevărat că ea a fost posibilă și grație unor achiziții ale psihologiei contemporane. Este vorba de legea activismului, de relația dintre randamentul activității psihice și organizarea, condițiile de "întărire" în care învață elevii și legea feedback-ului operativ. Prin interpretarea procesului de învățământ ca sistem cu comandă și control și prin aplicarea conexiunii inverse ca principiu al oricărei acțiuni eficiente în organizarea procesului de învățare, instruirea programată și-a lărgit și adâncit baza ei teoretică și a căpătat mari virtuți aplicative.

Nevoia de depășire a limitelor instruirii programate și nu numai, a impus în ultimele decenii ale secolului al XX-lea instruirea asistată de calculator. Aceasta reprezintă o adevărată revoluție pentru metodologia și tehnologia didactică. Ea a produs și va produce schimbări majore nu doar în tehnologia didactică, ci și în concepția și politica educațională. Important este însă ca ea să nu fie supraevaluată, rămânând subordonată intereselor educației.

I.3. Descrierea metodelor de instruire. Fundamente și posibilități de aplicare eficientă

I.3.1. Metode de comunicare

Metoda povestirii este o formă a expunerii în care predomină elementele narative și descriptive. Ea constă în prezentarea vie și plastică a unui subiect sau a unei teme care conține îndeosebi date și fapte. Prin caracterul ei narativ sau descriptiv, povestirea răspunde mai ales particularităților gândirii concrete a elevilor și este folosită cu precădere în grădiniță și în ciclul primar, fără a fi exclusă total peste această vârstă. Povestirea se adresează deopotrivă simțirii și gândirii, stimulează imaginația, trezește emoții și sentimente, cultivă expresivitatea limbajului, declanșează atitudini.

Având în vedere particularitățile psihologice ale preșcolarului și școlarului mic (stadiul preoperațional cu trecere spre cel al gândirii concrete - după J.Piaget), respectiv, nevoia de cunoaștere prin identificare cu situațiile prezentate, puritatea sufletească și dorința de dreptate, puterea de fabulație și reflectare prin imagini a realului, nevoia de cunoaștere și de lărgire a orizontului informațional, sensibilitatea și puterea de vibrație în fața unor evenimente etc.,